

Európának van jövője

Europa hat Zukunft. Verlag für Internationale Politik GmbH, Bonn, 1998. 324 p.

Európának van jövője – amennyire vitathatatlan ez a kijelentés, annyira ellentmondók az Európára vonatkozó elképzelések. A kérdések, melyek az Európai Gazdasági Közösség 40 évvel ezelőtti megalakulása során felvetődtek, ma sem veszítettek időszerűségükből, sőt feszítő erejükből. Ellenkezőleg: most, a XXI. század küszöbén alapvető viták keletkeznek a fél évszázados tisztázatlanságok talaján; drámai módon mutatkozik meg Európa politikai filozófiájának irányvesztése.

A kérdések egyik sarokpontja: az európai integráció és a nemzeti szuverenitás viszonya. Az európai polgár ragaszkodik a szabad politikai véleménynyilvánítás jogához, mégpedig annak modern (internet) és hagyományos (népszavazás) formáihoz egyaránt. Elismeri az európai egység jogosultságát, ugyanakkor ragaszkodik a nemzeti sajátosságokhoz, ám egyre kevésbé tekinti idegennek a más nemzethez tartozókat.

Különösen a fiatalabb generáció gondolkodásától idegen, hogy Európát konfliktusok forrásának tekintse. Szükségszerűnek fogadja el a béke parancsaként a környezetvédelmet és a határokon átnyúló bűnözés ellen folytatott közös harcot. Ennek ellenére elképzelhetetlen egy európai uniformizált szuperállam létrehozása, melyben a nemzetek, ezen belül a nemzetiségek valamilyen formában egybeolvadnak. A nemzeti identitás mélyen gyökerezik az emberek gondolkodásában, érzelmeiben. Sokkal közelebb áll a megoldáshoz a nemzeti mellérendeltség elve.

A nacionalizmus eszmeáramlata azonban nem tűnt el az európai palettáról. Aki új nacionalizmusról beszél, implicite elismeri a „régit” nacionalizmus létét egykor és ma, mert különben a jelzőnek nem lenne értelme, ti. mi különbözteti meg a régit az újtól? Az idők során a nacionalizmus soha sem volt egyértelműen körülhatárolt fogalom. Megjelenhet a politikában, a kultúrában egyaránt. Közelebről az „új nacionalizmus” fogalmában felfedezhető az elaltatott régi nacionalizmus hosszú idő utáni újraéledése, bár zavaró megjelenése nyugtalanító, ám manapság nem népek, népcsoportok, államok közti háború ki-robbanásában manifesztálódik. Elmúlt a Kelet–Nyugat konfliktusának bipolarizáltsága, a feszültségek más területeken jelentkeznek.

A szovjet uralom alatt a nacionalizmust és nemzetiségi kérdéseket a diktatúra nyomására szőnyeg alá söpörték. A Szovjetunió felbomlása után ezek a problémák mint az olvadó jég alól az elveszettnek hitt tárgyak újra felszínre kerültek.

Történelmileg szemlélve a jelenséget, egyes nemzetállamok Afrikában vagy Latin-Amerikában egy nagy birodalom összeomlása nyomán jöttek létre. A balti államok, a Balkán országai, Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország és Ausztria az első világháború után sem alakulhattak volna meg a három nagy birodalom összeomlása nélkül. Emellett az első világháború után a wilsoni elveknek megfelelő önrendelkezési jog csak néhány etnikailag homogén országban valósult meg. Csehszlovákia, Lengyelország, Jugoszlávia, Románia nyelvíleg, kulturálisan különböző, többnemzetiségű államok lettek. Ebből fakadóan a többség a kisebbség felolvasztására törekedett, és ez rosszabb helyzetet teremtett a régi, birodalmi viszonyoknál. A kisebbség ezekben az országokban sokat szenvedett az erőszakos egyneműsítési törekvésektől. A törökök már 1915-ben lemészárolták az örményeket, a görög–török népesség erőszakos cseréje 1922-ben megtörtént. A Molotov–Ribbentrop paktum után Sztálin a lengyeleket telepítette Szibériába. A legutóbbi balkáni háborúban a szerb–horvát brutalitás eklatáns példája a toleranciát nem ismerő szervezeti vagy ideológiai tisztogatásnak.

Mégsem lehet mindezt egy nemzet szabadságra és önrendelkezési jogra törekvéséből származtatni, politikailag jogosnak tekinteni és morálisan elismerni. Az állítólagos nemzeti szabadságra törekvés határozott, olykor erőszakos megnyilvánulásait a nemzeti lobogó takarja el, ami más népek fölötti uralmat, ezek országát, lakóterületük elfoglalását és a népesség elnyomását szolgálja.

A nacionalista hatalmi törekvések Kelet-Európában különböző erőszakos cselekmények forrásai. Azok a nemzeti célok, melyek nem a közösség szabadságára és a polgárok demokratikus életvitelére irányulnak, hanem vissza kívánják állítani a nacionalista, illetve a nagy-nemzeti-birodalom uralmát, megtalálhatók voltak a nagy-szerbiai álmódosásokban és az újonnan alakult Oroszországban. A szovjet hatalomvesztés és a szovjet imperializmus visszametszése után bizonyos erők lendületesen törekednek arra, hogy Oroszország ismét betölthesse különleges történelmi küldetését, nem feltétlen a nyugati demokráciák útján haladva. Ezek az erők Zsirinovszkij köré csoportosulnak. Céljuk: „az orosz területek újraegyesítése”. Oroszország inkább saját hatalmi zónájának integrálására törekszik, semmint az országnak a világ népei közösségéhez való csatlakozására.

A kisebbségi kérdések tartós rendezése csak nyitott, toleráns társadalomban lehetséges. Az embereknek szükségük van kisebbségi jogokkal foglalkozó intézményekre. Nyugat-Európában érvényben van a Charta, és működik az Emberi Jogok Bírósága. Az ENSZ-nek határozottabban kellene az emberi jogok és a kisebbségi jogok ügyében fellépni. A hallgatás csak felbátorítja a jogtalanságot, és háttérbe szorítja a demokratikus rendet és a meg nem alkuvó nyilvánosság öntudatát.

Kádár József

Demográfiai tendenciák „keleten” és „nyugaton” az átfogó keleti rendszerváltás előtt és után

Fassmann, Heinz – Münz, Rainer: Demographische Tendenzen in Ostmitteleuropa und Österreich. Unterschiede und Auswirkungen. = Der Donauraum. 41. Jg. 2001. 4. H. 7–20. p.

A háború utáni kommunista rendszerek radikális társadalom-átalakítása, a politikai önérvényesítés jegyében elkövetetett kiáltó bűnök mellett, kítűnt a „felemelt” alsó osztályok igényminimum szintű eltartásával (lakhatás, foglalkoztatási biztonság, betegellátás stb.), valamint a népszaporulat érdekeit ténylegesen szem előtt tartó szociális gondoskodással. Ez a rendszerek korai időszakában, mintegy az 50-es évek közepéig jelentett lényeges változást az érintett rétegek korábbi életminőségéhez képest, és a szaporulat jelentős megugrásával járt, többé-kevésbé maga mögé utasítva a vasfüggöny másik oldalán elkönnyvelhető átlagszámokat. 1960 körül a differencia minimálisra zsugorodott, illetve csak lengyel és szlovák viszonylatban folytatódott tovább a trend. Különböző stratégiáknak köszönhetően (Romániában például a terhesség-megszakítás rigorózus visszaszorítása nyomán) a 70-es években vagy részben már előbb következett újabb demográfiai hullám kiváltképp Magyarországon és az NDK-ban. Az egyes országokban előbb-utóbb visszaesés következett be, a szintek közelítettek a nyugati átlaghoz, mára pedig az alá estek. Elkezdvé Ausztriával, a nyugat-európai térfél régóta mérsékelt tendenciái mindenekelőtt az óvszerhasználat és ehhez is kapcsolódóan a tudatos családtervezés elterjedésével magyarázhatók, ami lassan a keleti régiókat is (bár nem egyenlően) eléri, és közelebb kerül a differenciák kiegyenlítésében, sőt, megfordításában. Drasztikus csökkenés történt a rendszerváltások nyomán (a lengye-